

Малаш О. В.,
кандидатка філологічних наук,
Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ У ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТУ «ЄДИНІ» ГО «НАВЧАЙ УКРАЇНСЬКОЮ»)

«Крихітна свічечка букви Ї», оспівана Іваном Малковичем, намагається зігріти українців та освітити їм шлях у темряві війни. А різниця між поняттями *зараз* і *тепер* повертає нас у ті часи, коли Україна скидала кайдани російської окупації. «Доки народ береже свою мову, доти він зберігає своє ество, свою етнічну єдність, а втрачає мову – втрачає й себе як народ», – вважав відомий український лінгвіст В. Жайворонок [2, с. 7]. Слово може бути зброєю лише в тім випадку, якщо цю зброю власник постійно підтримує в доброму стані.

Збереження унікального «Я» українців неможливе без формування мовної свідомості. Адже кожен, хто замислюється про національну самобутність, неминуче приходить до потреби пояснити собі, хто він, яке коріння має, чому в певний момент урвався зв'язок між поколіннями та як цей зв'язок відновити. .

Мовна свідомість, за П. Селігеєм, – складна структура, що об'єднує мовні знання, мовні почуття, мовні оцінки й мовні настанови. Мовні знання, своєю чергою, передбачають орієнтування в закономірностях будови мови, мовних нормах, стилістичній специфіці [7, с. 15]. Мовні почуття, серед усього іншого, охоплюють «відчуття належності до мовної спільноти й одночасно відмінності від інших спільнот, відчуття відповідальності за долю рідної мови, мовний патріотизм <...>» [7, с. 16]. І саме в ті часи, коли українська національна тожсамість постала перед цілком реальною загрозою – від початку російської агресії щодо України у 2014 та з повномасштабним вторгненням РФ на територію нашої держави, – виникла гостра потреба у підтриманні української патріотичної позиції, невід'ємною частиною якої й стала мовна свідомість. Усвідомлювати себе українцем завдяки мові, відмінній від мови країни-терориста – це те, що тепер важливіше, ніж було будь-коли впродовж тридцяти років незалежності України. А розуміння важливості української мови закономірно мотивує до переходу на українську тих, хто раніше спілкувався російською, споживав російську мистецьку продукцію, недооцінював досягнень України й українців у науці, культурі, бізнесі, спорті тощо.

Поняття переходу на українську, отже, передбачає не лише використання української мови у спілкуванні, а й навернення до всього, що є частиною української ідентичності. Адже без відповіді на питання: «Про що розмовляти українською?» – й відповідь на питання: «Навіщо спілкуватися українською?» – буде недостатньою. Про взаємопереплетення

лінгвістичного й нелінгвістичного, про українство як процес пізнання долі української мови та вивчення свого коріння говорила ще Світлана Єрмоленко: «Для одних українство – це так само природно, як дихати, сприймати білий світ, а для інших – це постійна робота думки, пізнання історії свого роду, народу, намагання досягнути непростої долі української мови» [4, с. 5].

Саме тому виникла ініціатива «Навчай українською», співзасновницями якої стали журналістка й телеведуча Наталка Федечко та фахівчиня з комунікацій Іванна Кобелева. Надважливим завданням цієї ініціативи було надання підтримки викладачам та тренерам у переході на українську мову спілкування.

У квітні 2022 р. Наталка Федечко та Іванна Кобелева разом із підприємцем, співзасновником «Univer.PL» і волонтером Іваном Капелюшником, за підтримки ГО «Українська гуманітарна платформа» створили проєкт «Єдині» 28-денний курс із переходу на українську мову. Консультантами курсу стали психологиня Світлана Ройз, кандидат філологічних наук Ігор Хворостяний, переможець «Global Teacher Prize Ukraine 2021» Артур Пройдаков.

Назва «Єдині» надзвичайно вдало улягає двом ключовим ідеям проєкту – єдності (unity) та унікальності, неповторності (unicity), якими українська національна еліта, зокрема ініціатива «Навчай українською» воліє бачити українську націю тепер і в майбутньому. «Зробити так, щоб українська мова була не просто офіційною мовою держави, а стала для кожного українця єдиною рідною. <...> Учасники, спілкуючись українською, мають стати агентами змін у своєму середовищі, громаді, країні», – зазначено в Telegram-каналі «Єдині» мету цього руху [8].

Натепер всеукраїнський рух «Єдині» позиціонує себе як центр освітньої та психологічної підтримки у переході російськомовних на українську мову. З освітнього погляду це безоплатний курс із онлайн-завданнями, зокрема вебінарами, лекціями, чатами та розмовними клубами. Однак концептуально «Єдині» – це більше, аніж просто курс. Це, за сутністю своєю, етнопедagogіка, спрямована на дорослих (хоча учасниками часто стають і діти), для яких головним рушієм участі є свідоме прагнення демосковізації та українізації, а не зовнішній тиск. Хоча історія спікера «Навчай Українською», ведучого Олександра Педана демонструє й користь розвивального стресу, коли любити українську мову починаєш із того, що без неї ти ризикуєш утратити улюблену роботу [5].

Щодня впродовж курсу учасники отримують аудіо- та текстові матеріали, в яких гармонійно поєднано мовно-стилістичні поради, правила слововживання, словотворення, відмінювання тощо з пізнавальною інформацією про Україну, її минуле й сьогодення, а також словами підтримки учасників курсу. Так, в одному зі стартових завдань курсу сказано: «Знайдіть свою внутрішню мотивацію, яка допоможе вам говорити українською». Вебінар для учасників марафону анонсує так: «Під час

зустрічі поговоримо, як змотивувати себе перейти на українську і зберегти мотивацію під час переходу, які можуть бути труднощі на цьому шляху і як їх подолати».

Світоглядно ж «Єдині» – спільнота, покликана мотивувати українців до обговорення історії, культури та мистецтва, мовної стійкості. Про це свідчить і різноспрямована тематика дописів на офіційній сторінці «Єдиних» у Facebook: анотована історія шістдесятництва (24. 10), стислий огляд вірувань і ритуалів наших предків (31. 10), допис-презентація українських музичних інструментів (02. 11); публікація, присвячена герданам (08. 11), допис до Міжнародного дня вишивальниць (10. 11) тощо [3]. Вебінари, що їх проводять у рамках проєкту «Єдині», підтримують прагнення учасників спільноти зміцнитися у своїй українськості, «повернутися до української» (Олена Пшенична), що можна зрозуміти з назв «Українська ідентичність: історія боротьби за свободу», «Українська філософія свободи», «Україна та росія: відносини та війни крізь призму історії», «Чому треба вести бізнес українською?» тощо.

Підтримання високого рівня мовної свідомості вимагає стійкої мотивації. Саме тому лєвова частка вебінарів «Єдиних» присвячена мовному коучингу: «Вчимо мову: М – мотивація», «Як ставити реальні цілі та впроваджувати нові звички для переходу на українську мову». Для кращого засвоєння знань викладачі пропонують цікаві прийоми мнемотехніки, які можуть стати доброю альтернативою традиційному визубрюванню матеріалу та допомогти сформуванню ставлення до навчання як до приємного та захопливого процесу [9].

«Єдині» переконані: українізація передбачає не лише володіння літературною українською мовою, а й увагу до діалектної лексики. Світлини з основною інформацією про українські діалекти можна залучати для підготовки презентацій у школах, середньоспеціальних та вищих освітніх закладах. У завданнях до курсу учасникам пропонують ознайомитися з цікавою й пізнавальною літературою, присвяченою локальним варіантам мови. З метою привернення уваги до місцевих назв спільно з компанією-партнером «Vodafone Україна» створено тест «Спільна мова», ідеєю якого є об'єднання українців «в усіх куточках держави»: «Чи знаєте, де розташована *басіна*? І коли будемо *фриштикувати*? Можливо, і про *тремпель* також чули? А про *кизлики*?..». Завдання до тесту запропонували співробітники компанії, дібравши унікальні слова та вислови, популярні в їхніх рідних містах [6].

На перший курс «Єдині» зареєструвалось 11 000 українців зі всієї України та переселенців, які проживали за її межами. За пів року 40 000 учасників вже зробили українську мовою свого спілкування. Над проєктом працюють 350 волонтерів та 150 викладачів. Проведено 172 розмовні клуби, які (без урахування розмовних клубів онлайн) охопили 2700 людей у 25 містах та територіальних громадах. Проєкт ставить за мету до кінця 2024 р. допомогти 1 мільйону людей перейти на українську мову.

9 листопада 2022 р. з нагоди Дня української писемності та мови в Києві відбувся Всеукраїнський форум «Українська – мова перемоги», де виступили спікерами Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень, поет, засновник та очільник видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га» Іван Малкович, Надзвичайний і Повноважний Посол Великої Британії в Україні Мелінда Сіммонс, історик Олександр Алфьоров та ін. Важливий для нашого сьогодення погляд на українську мову як мову безпеки та захисту озвучив у своєму виступі Богдан Кротевич, перший заступник командира та начальник штабу Національної гвардії України. Форум мав на меті закликати українців до усвідомлення власної ідентичності [1]. Викладач Артур Пройдаков наголосив на тому, що українізація не може бути лицемірною: «Якщо я говорю українською на уроках, але російською у побуті, то це не про відкритість та щирість. Колеги, вчителі, ми сьогодні маємо говорити українською. Це надзвичайно важливо. І ми зможемо зробити українську цікавою»[3].

Та найкраще, на наш погляд, місію «Єдиних» утілює допис Олени Пшеничної на Facebook-сторінці проекту. «Ти – українець! Твоя основа, твоє коріння, твій ґрунт – усе це завжди дихало Україною. І скільки би не було спроб знищити нашу ідентичність, вона досі пульсує в нащадках тих, хто десятками, а то й сотнями років дивиться на нас зі старих чорно-білих світлин» [3].

Про українську мову й українською мовою можна говорити не лише серйозно – наша мова цілком придатна для жартів, іронії, сміху. Саме тому серед матеріалів «Єдиних» – покликання на ресурси, які допомагають створювати меми й вивчати українську за мемами. Крім того, текстові версії завдань містять покликання на випуски стендапів, а також скетчкому «Лайфхак українською».

Розмовні клуби, крім суто побутових тем, обов'язково охоплюють питання та проблеми української культури, історії, літературних здобутків. Учасників заохочують до перегляду документальних фільмів «Соловей співає» та «Хто ми? Психологія українців», що відкривають наші національні травми, комплекси, але водночас і прагнення, мрії, чесноти.

Отже, боротьба за високий рівень мовної свідомості триває. Курс-марафон повсякчас відкритий як для учасників, які прагнуть повернутися до української мови та вдосконалити її, так і для фахівців-мовознавців, охочих стати викладачами, експертами, тренерами або модераторами та передавати свій досвід, допомагаючи полюбити українську, почати відчувати українською й вивчати український слід у світовій історії.

Література

1. Всеукраїнський форум «Українська – мова перемоги» | Єдині. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_FdzokDcmL0&t=2671s (дата звернення: 10.11.2022).

2. Жайворонок В. Слово в етнологічному контексті. *Мовознавство*. 1996. № 1. с. 7–14.

3. Єдині. Офіційна сторінка. URL: <https://www.facebook.com/yedyni> (дата звернення: 09.11.2022).

4. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд. Київ: НДІУ, 2007. 444 с.

5. Олександр Педан про власну історію переходу на українську, edutainment та потрібний контент | Єдині. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1wK67OYIrIg&t=1837s> (дата звернення: 08.11.2022).

6. Тест «Спільна мова» від Vodafone. URL: <https://yedyni.org/projty-test/> (дата звернення: 09.11.2022).

7. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с. ; іл.

8. Спільнота «Єдині». URL: <https://t.me/+f4wZVIRu3Xg1ODgy> (дата звернення: 09.11.2022).

9. Запам'ятати - просто, пригадати - легко: українська мова + ейдетика та мнемотехніка. Мар'яна Лелик | Єдині. URL: https://www.youtube.com/watch?v=YiRO_XUz3_4 (дата звернення 14.10.2022).